

به نام خدا

پروش تفکر در کلاس درس

حسین فرخ مهر

۱۳۸۴

فرخ‌مهر، حسین

پرورش تفکر در کلاس درس / مولف حسین فرخ‌مهر. -- تهران:

عابد: نوآور، ۱۳۸۴.

۲۰۷ ص.

ISBN: 964-364-653-X

۱۹۵۰ ریال:

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

۱. اندیشه و تفکر خلاق (آموزش و پرورش). الف. عنوان.

۳۷۰/۱۵۷

پ ۴۳ ف/ ۱۰۶۲ LB

۸۴-۳۰۱۳۷ م

کتابخانه ملی ایران

انتشارات مایه

پرورش تفکر در کلاس درس

مؤلف: حسین فرخ‌مهر

ناشر: عابد

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: معاصر

طرح جلد: محمود عسگرزاده

حروفچینی: نوآور

نوبت و تاریخ چاپ: اول - زمستان ۸۴

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۹۵۰ تومان

آدرس و تلفن مرکز پخش: تهران خ ستارخان، خ حبیب‌اللهی، نبش کوچه جعفریان صادقی.

پلاک ۳۲ تلفن: ۶۶۵۱۳۳۲۱ تلفکس: ۶۶۵۱۵۲۴۹

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	فصل ۱
۱۱	اهداف آموزشی
۱۲	فواید هدف‌ها
۱۲	ویژگی‌ها
۱۳	ویژگی‌های هدف‌های رفتاری
۱۵	پرورش تفکر دانش‌آموزان و برخی روش‌های آن
۲۷	فصل ۲
۲۷	تدریس و روش‌های آن
۳۸	۱- خانواده‌ی پردازش اطلاعات
۳۹	۲- خانواده‌ی فردی
۴۰	۳- خانواده‌های اجتماعی
۴۰	۴- خانواده‌های سیستم‌های رفتاری
۴۱	قصه‌گویی
۴۳	برخی فواید قصه‌گویی برای کودکان
۴۴	شیوه‌های قصه‌گویی
۴۷	بارش مغزی
۴۹	قوانین روش بارش مغزی
۵۰	روش اجرا
۵۱	نمایش خلاق
۵۶	نقش معلم

۵۷		مراحل نمایش خلاق
۵۹		الگوی دریافت مفهوم
۶۰		مراحل اجرای الگوی دریافت مفهوم
۶۲		الگوی بدیهه پردازی
۶۵		پس ختام
۶۸		الگوی یادسپاری
۷۲		روش های تقویت حافظه برای یادگیری
۷۵		روش یادگیری در حد تسلط
۷۶		۱. تعیین هدف های آموزشی
۷۷		۲. تعیین حد تسلط
۷۷		۳. تقسیم محتوای درس به چند واحد کوچک تر
۷۷		۴. اجرای آموزش گروهی
۷۸		۵. ارزش یابی تکوینی و آموزش اصلاحی
۷۸		۶ ارزش یابی تراکمی
۷۸		۷. تجدید نظر در طرح آموزشی
۷۹		الگوی همیاری
۸۱		روش بحث گروهی (مباحثه ای)
۸۲		فواید و ویژگی ها
۸۳		نقش معلم
۸۴		مراحل اجرای روش بحث گروهی
۸۶		الگوی تدریس اعضای تیم
۸۹		روش ایفای نقش
۹۳		روش قضاوت عملکرد
۹۶		یادگیری اکتشافی
۹۷		حل مسئله
۹۹		مراحل حل مسئله به روش دیویی
۱۰۰		پروژه

۱۰۲	 مراحل
۱۰۳	 الگوی تفکر استقرایی
۱۰۴	 مراحل اجرای الگوی تفکر استقرایی
۱۰۴	 ۱- تکوین مفهوم
۱۰۴	 ۲- تفسیر مطالب
۱۰۵	 ۳- کاربرد اصول

فصل ۳..... ۱۰۷

۱۰۷	 یادگیری
۱۰۹	 تفاوت‌های یادگیری و عملکرد
۱۱۱	 نظریه‌های یادگیری
۱۱۳	 یادگیری معنادار
۱۲۸	 رسانه‌های آموزشی و یادگیری
۱۲۹	 سؤال و یادگیری
۱۳۳	 پژوهش و یادگیری
۱۳۴	 مراحل پژوهش و نحوه‌ی تنظیم آن
۱۳۵	 تکلیف درسی و یادگیری
۱۳۵	 هدف‌ها
۱۳۸	 انواع
۱۳۹	 کتاب‌خوانی، مطالعه و یادگیری

فصل ۴..... ۱۴۵

۱۴۵	 ارزش‌یابی
۱۴۶	 مراحل ارزش‌یابی
۱۴۶	 انواع
۱۴۶	 الف) بر حسب موضوع یادگیری
۱۴۷	 ب) بر حسب هدف

۱۵۲..... هدف‌های ارزش‌یابی مستمر

۱۵۳..... محورهای ارزش‌یابی مستمر

فصل ۵..... ۱۵۹

۱۵۹..... پوشه‌ی کار.....

۱۶۰..... هدف‌ها.....

۱۶۱..... فواید.....

۱۶۴..... پوشه‌ی کار چیست؟.....

۱۶۶..... دانش‌آموز و پوشه‌ی کار.....

۱۶۸..... معلم و پوشه‌ی کار.....

۱۷۱..... فهرست‌وارسی، مقیاس درجه‌بندی.....

فصل ۶..... ۱۷۷

۱۷۷..... آزمون‌های عملکردی.....

۱۸۰..... فواید.....

۱۸۵..... ویژگی‌ها.....

۱۸۸..... طراحی آزمون‌های عملکردی و انواع آن.....

۱۸۹..... آزمون کتبی عملکردی.....

۱۹۱..... آزمون‌های عملکردی.....

۱۹۱..... مشت نمونه‌ی خروار.....

پیش‌گفتار

فرد هر کجا گنجی آرد بدید
 ز نام فدا سازد آن را کلید
 فدای فرد بفش بفرد نواز
 همان نافردمند را پاره ساز
 * نظامی

شکوفائی استعدادها، بالندگی اندیشه‌ها و... آرزوها و هدف‌هایی است که تمام جوامع پویا برای دستیابی به آن‌ها طرح‌های نو می‌اندازند و در تلاش‌اند. نهادهای آموزشی با بهره‌جویی از اصول شناخته شده‌ی تعلیم و تربیت می‌کوشند تا کودکان و نوجوانان، اندیشه‌ورزی، حل مسئله و خلاقیت را پیشه سازند و دست‌ها و مغزها را به قدرت بی‌کران نوآوری و سازندگی مجهز و توانمند کنند.

تحولات پرشتاب و تغییرات پی‌درپی دنیای کنونی، تربیت انسان‌هایی کارآمد و اندیشمندانی مبتکر را هشدار می‌دهد. غفلت از این امر خطیر، جامعه‌ی آتی را از موهبت افرادی نوآور و مدیرانی کارآمد و خلاق محروم می‌سازد، و سرانجام، جامعه به نحو مطلوب اداره نخواهد شد، از حرکت و پیشرفت باز می‌ماند و به سکوت و عقب ماندگی گرفتار می‌شود.

توانا کام خود گیرد ز دوران
 زمان نابود سازد ناتوان را
 * ژاله اصفهانی

ترقی هر جامعه با به کارگیری روش‌های فعال و اثربخش در عرصه‌ی آموزش و پرورش بی‌ارتباط نیست. روش‌هایی که با نیازهای جامعه، سازگارند و در آن‌ها پرورش تفکر و خلاقیت جایگاهی دارد، مسیر حرکت و پیشرفت را هموار و آسان می‌سازند. با تکیه بر روش‌هایی که فراگیران در تولید مفاهیم، نقشی ندارند و همه چیز را به صورت آماده (قالبی) در اختیارشان می‌گذارد، یادگیری پایدار و معناداری به وجود نمی‌آید. تفکر انتقادی و خلاق مجالی برای شکوفایی و رشد نمی‌یابد. اولویت بخشیدن به بازشناسی و حفظ کردن، زمینه‌ای برای یادگیری عمیق به وجود نمی‌آورد، چالشی برنمی‌انگیزد، یادگیری ماهیتی پویا نمی‌یابد و در یک جا ثابت می‌ماند. یادگیری انفعالی در حل مسائل زندگانی گره‌ای نمی‌گشاید.

سرای مدرسه و بحث علم و طاق و رواق چه سود، چون دل دانا و چشم بینا نیست

حافظ

پرورش تفکر و زنده نگه داشتن شوق به یادگیری از فعالیت‌های راهبردی آموزش و پرورش می‌باشد و مبنا و اساس در فرایند یاددهی - یادگیری. کاربرد روش‌های نو و تکالیف معنادار و مرتبط با زندگی واقعی، منجر به پرورش افکار خلاقانه می‌شود. این فعالیت شناختی و کاربرد آموخته‌ها در زندگی، بدون درگیری فعال و سازنده‌ی فراگیران در فضایی جذاب و تفکر برانگیز امکان‌پذیر نخواهد بود.

برخی معلمان به الگوهای جدید تدریس بی‌ رغبتی نشان می‌دهند، و به نظرشان کاربرد آن‌ها دشوار می‌آید و با روش‌هایی به تدریس، ارزش‌یابی و... می‌پردازند که اثربخشی چندانی ندارد، و ملال آورند. شاید، عدم تجربه در زمینه‌ی کاربرد روش‌های نو و ناآشنایی با آن‌ها را بتوان دلیلی برای این بی‌اشتیاقی تلقی نمود. اما معلمان نواندیش و پیشرو برای هدایت دانش‌آموزان به سطوح بالای یادگیری و پرورش مهارت‌های ذهنی همواره از روش‌های هدف‌مند و تفکر برانگیز بهره می‌جویند. روش‌هایی که فراگیران را انگیزه‌مند و یادگیری را برایشان خوشایند می‌سازد. آنان را به تفکر، پرسش، جمع‌آوری و تفسیر اطلاعات، آزمایش، تبادل نظر، پژوهش، خودسازمان‌دهی و درک بهتر سوق

می‌دهد و مهارت‌ها و نگرش‌های آنان را گسترده می‌سازد. با فاصله گرفتن از روش‌های سنتی غیر فعال و روی آوردن به روش‌های یاددهی - یادگیری پویا و فعال، فراگیران برای کشف حقایق به تلاش می‌پردازند و با پرهیز از رفتارهای تقلیدی به نوجویی و کندوکاو روی می‌آورند. به جای حفظ کردن و انباشتن ذهن از مطالب به اندیشیدن، استدلال و قضاوت آگاهانه عادت می‌کنند.

پرورش تفکر خلاق و پایدار نمودن آموخته‌ها آن‌گاه میسر است که روش‌های سنجیده جایگزین روش‌های ناکارآمد شود، میان جنبه‌های مختلف فرآیند یاددهی - یادگیری همسویی وجود داشته باشد و زمینه برای فعالیت و گره زدن علم و عمل هر چه بیش‌تر فراهم آید. روش‌های تدریس فعال و فرآیند مدار، ارزش‌یابی مستمر، پوشه‌ی کار و آزمون‌های عملکردی و بررسی منظم یادگیری‌ها و آرایه‌ی بازخورد، فراگیران را به کاربرد آموخته‌ها و یادگیری عمیق و پایدار رهنمون می‌سازد و بر کارآیی مدارس، مشارکت فعال دانش‌آموزان در فرایند یاددهی - یادگیری، پرورش استعدادها و... می‌افزاید. «پرورش تفکر در کلاس درس» می‌کوشد تا اهمیت این موارد را در شش فصل، بازگو کند و معلمان ارجمند را به کاربرد شیوه‌های نو در تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان ترغیب نماید.

لازم می‌دانم از سرکار خانم دکتر زهره رئیسی و جناب آقای مسعود محمودی، استادان گرانمایه‌ی دانشگاه آزاد اسلامی، که بر من مَنّت نهادند و مطالب این کتاب را مطالعه نمودند و با نکته‌سنجی و دقت نظر، تذکراتی برای اصلاح دادند، قدردانی کنم. همچنین سپاس خود را به حضور استاد گرانقدر جناب آقای سیدکاظم ابن حجازی تقدیم می‌دارم که از تشویق و راهنمایی دریغ نکردند. از دوست و همکار گرامی جناب آقای محمدحسن زمانی‌پور سپاسگزارم که مرا از راهنمایی‌های ارزنده و دقیق خود بهره‌مند ساختند.

از سرکار خانم ژیلای رئیسی، تشکر می‌کنم که با دقت و حوصله به نمونه‌خوانی پرداختند.

به سرکار خانم عادلہ فرہمند و جناب آقای محمّد میزبان کہ با ابراز لطف و شور فراوان تہیّہ‌ی طرح‌هایی را بہ عہدہ گرفتہ‌اند و زینت‌بخش این کتاب نمودند، تشکر خود را ابراز می‌دارم.

از مدیران فرہیختہ و محترم نشر عابد و نوآور، صمیمانہ قدردانی می‌کنم کہ نسبت بہ انتشار «پرورش تفکر در کلاس درس» بذل عنایت و اہتمام نمودند.

حسین فرخ مهر

تابستان، ۱۳۸۴